

Redigerat: Svenska turistföreningens årsskrift. 1887–88. Sthlm: Föreningen, 1887–88. [S redigerade årsskriften under vissa av de första åren den utkom (1886–90), åtminstone 1887–88 då han även var STF:s sekreterare.]

Utgivit: Lappland. Det stora svenska framtidslandet. En skildring i ord och bild af dess natur och folk. Under medverkan af J Bauer ... Utg af O Bergqvist och F S. Sthlm: Lundholm, [1906–]08. [1], 281, [3] s, xxxii pl-bl i färg, ill. Tvärfol. [Titel på häftesomslagen: Lappland. Natur- och folkskildringar af svenska författare och konstnärer. Utom i 16 häften. Med tre bidrag av S: Lappland från ballong (s [3]–17); Lapplands bergsbruk (s [210]–222); Lappland som turistland (s [277]–281). Verket innehåller bidrag av 22 författare.]

Översatt: P Duncan, Sjöar och deras uppkomst. Fri översättning och bearbetning af F S. Med 5 illustrationer. Ur "Vetenskap för alla". Sthlm: Fahlerantz & C:o, 1881. 26 s, ill. (Smärre skrifter utg på Fahlerantz & C:os förlag, 2). [Tidigare tryckt i: Vetenskap för alla. Efter R Browns engelska original. Svensk upplaga under redaktion af T M Fries och (3 delen) af P T Cleve, bd 1, Sthlm 1878, sp 611–638, ill.]

Källor o litt: C Anrick, Herrarna på Turistföreningen (1964); C-H Berg, F S som norrlandsambasador (www.utflykten.se/fredriks.htm, 29 nov 2016); C G Bernhard, Abisko naturvetenskapliga station (1985); E Boheman, F S (STFÅ 1928); A Cleve, Nutidsmänniskan och friluftslivet (På skidor 1949); E Crawford, Arrhenius: from ionic theory to the greenhouse effect (1996); F S (H8D, 3 mars 1912); A Hamberg, F V S (Geologiska föreningens i Stockholm förhandlingar 1928); P Holmlund, F S: geolog och fjällpionjär (Till fjälls 1990–91); Sarek, Arktis och akademisk vardag: en bok om geografen Axel Hamberg, ed L Andersson (2012); O Sjögren, Svenska fjällpionjärer, 1: F S (Till fjälls 1932); SMoK; S Sörlin, Framtidslandet: debatten om Norrland och naturresurserna under det industriella genombrottet (1988); Väd 1927 (1926). – Nehr i SvD 6 mars 1928.

Sverker Sörlin

2 Svenonius, Birger Frans Gotthard, kusinbarn till S 1, f 5 maj 1870 i Sthlm, Nik, d 10 juli 1952 i Österåker, Sth. Föräldrar: postmästaren Frans Lorens S o Johanna Charlotta Forsström. Mogenhetsex vid Nya elementarskolan 14 dec 88, inskr vid UU vt 89, jur preliminärex där 31 jan 90, e o tjänsteman i Generalpoststyrelsen 90, i Överståthållareämbetets avd för upp-

bördsärenden 91, inskr vid LU 22 sept 92, hovrättsex där 14 dec 93, eo notarie i Göta hovrätt 93, i Svea hovrätt 95, inspektör i Lifförsäkr:ab Thule 98, drev juridisk byrå i Sthlm 99–21, led av styr för ab Elvdalens porfyrverk 00–03, för ab F W Tersmedens vattenfallsandelar 00–19, tf borgmästare i Vaxholm en period under 01, led av styr för Skarpöborgs ab 03–06, för Barkarby vil-lastads ab 03–18, för Lövholtens tomtab 03–07, för Ytterby tomtab 03–18, för Sv vattenfalls ab 17–18, led av Sveriges advokatsamfund 18, konstsamlare från 21.

G 1) 16 aug 1895(–02) i Sthlm, Klara (enl vb för Sundsvall), m Maria Helena Åberg, f 18 nov 1869 i Sundsvall, d 1 sept 1904 i Sthlm, Hedv El, dotter till sjökaptenen Carl Mikael Å o Augusta Charlotta Lundblad; 2) 23 okt 1907 i Sthlm, Ad Fredr, m Marie Louise Njurling, f 12 juli 1882 där, Klara, d 19 maj 1965 i Linköping (enl db för Österåker), dotter till advokaten Karl Wilhelm N o Maria Victoria Reif.

Uppvuxen i Klarakvarteren i Stockholm blev Birger S 1888 student vid Nya Elementar. Fadern Frans S var anställd i Generalpoststyrelsen och befordrades 1890 till postmästare i Vänersborg, samma år som S i Uppsala tog en juridisk preliminärexamen. Hemmet var inte särskilt välbeställt, men med hjälp av ett stipendium lyckades S redan tre år senare avlägga hovrättsexamen i Lund.

Notariatjänstgöringen förlades till Vänersborg, Lycksele och Ljusdal. Ett uppdrag 1896 som juridiskt ombud i en process mellan fastighetsägare i Lappmarken och flera trävarubolag blev både i sak och ekonomiskt en framgång för S. Detsamma gällde ett åtagande inom försäkringsbolaget Thule kort därefter. Redan 1899 kunde S öppna juridisk byrå vid Stureplan i Stockholm, sedermera flyttad till Drottninggatan. Enligt egen utsago hade han då valt bort både en postal karriär och fortsatt verksamhet i försäkringsbranschen.

1900-talets första decennier präglades av en snabb utbyggnad av den svenska vattenkraften. Som affärsjurist medverkade S bl a i förvaltning och överföring till kapitalstarkare ägare av ett antal mindre bolag i elbranschen med stora nyttjanderätter som aktiebolagen Laforsen och F W Tersme-

BIRGER SVENONIUS
Målning av H Masolle
SPA

dens vattenfallsandelar. I denna verksamhet samarbetade han under 15 års tid med matematikern Gösta Mittag-Leffler (bd 25), som var aktiv ägare på området. S medverkade även vid återupptagandet av den gamla porfyrbrytningen i Älvdalen runt 1900.

Känslan för tidens affärsmöjligheter ledde S till ett delvis nydanande arbete med fastighetsutveckling för bostadsändamål i den snabbväxande huvudstadens utkanter. Att exploatera mark i kranskommunerna genom avstyckning för villabyggen blev kring sekelskiftet vanligt. Många kortlivade bolag dök upp i den sektorn men ofta med tämligen kortsiktig spekulation som drivkraft. Med början 1899 och några år framåt inköpte S, med varaktigare ambitioner, markområden i Vaxholmstrakten, Järfälla och Liljeholmen.

Ett första förvärv 1899 låg på Skarpö, 1903 följt av området Ytterby på grannön Resarö i Österåker, båda helt nära Vaxholm med en gles skärgårdsbefolkning. Konceptet var att stycka av tomter, i vissa fall bygga villor i egen regi till försäljning

samt använda enhetliga kontrakt och finansieringsmodeller. I denna form för ”ägstyckning”, som S valde att kalla det, låg en attraktiv totalmiljö med vägar, brunnar, bryggor, båthus, badhus och annat för såväl fast- som säsonsboende. Sommarbostäder i skärgården hade vid det här laget blivit eftersökta av välbeställda stockholmare och utgjorde en stor marknad. För S var målet att alla fastigheter skulle ha en viss andel i allmänning, fiskevatten och allmänna anläggningar och att fastighetsägareföreningar skulle bildas. För försäljningsprocessen tillkom Skarpöborgs ab och Ytterby tomtab. Även telefonpionjären Henrik T Cedergren (bd 7) lockades efter några år till platsen för en liknande satsning.

Villasamhället Skarpöborg var till största delen färdigbildat efter ett tiotal år, medan det gick långsammare med Ytterbystrand på Resarö, särskilt efter ett byggnadsförbud 1933. Virkestransporter till byggena i en tid utan broar innebar tidvis svårigheter, särskilt vintertid. En kort period 1901 var S tillförordnad borgmästare i Vaxholm, och 1904–18 var familjen i varje fall skriven på Resarö. Under 20-talet bodde man inne i Stockholm men flyttade 1932 tillbaka till Resarö. Tanken på ett municipalsamhälle där kunde dock inte realiseras.

1901 hade S förvärvat de två egendommarna Kyrkbyn och Barkarby i Järfälla. För avstyckningen planerades ca 150 villor. En mindre del kom till utförande, varefter S överlät flertalet osållda tomter på Barkarby villastads ab. Slutpunkten sattes när återstoden efter 1910 i två omgångar måste överlätas till staten för det planerade militära övningsområdet på Järvafältet.

Ungefär samtidigt hade S köpt loss mark från egendomen Charlottendal i Gröndal på den s k Sannadalsplatån. Trakten ingick då ännu i det expansiva Liljeholmens municipalsamhälle i Brännkyrka kommun, vilket gav gott svängrum åt aktiva markexploatörer. Med hjälp av arkitekten Per Olof Hallman (bd 28, s 42), själv sommarboende på Skarpö, tog S fram ett underlag till kvartersindelning under namnet ”västra förstaden” med stenhus i tre våningar, smala förgårdar åt gatan och lekutrymme för barnen. De tänkta kvarteren namngavs efter kända operor. Hallman, senare stads-

planedirektör, blev känd för sina naturnära jugendvisioner med Enskede villastad 1907 som ett första paradexempel.

Tidens byggboom på platsen lockade många aktörer och ledde i praktiken till en ganska ostrukturerad kåkstad med blandad bebyggelse. Själv bildade S Lövholmens tomtab. Projektet blev ingen framgång, och redan under förhandlingsprocessen inför inkorporeringen i Stockholms stad 1913 avstannade till hans stora besvikelse planarbetena. Till detta kom en ny stadsplanelagstiftning 1907 och ett lokalt byggnadsförbud. Trots allt lyckades S genom bytesaffärer och goda bankkontakter sälja samtliga tomter, som dock länge förblev obebyggda. Gatumarken skänkte han till staden 1922.

Inriktningen mot helhetslösningar – säkert både kommersiellt och ideologiskt motiverat – ledde till ett engagemang även för trafikförbindelserna i staden och länet. Till Skarpö och Resarö organiserade S under en tid passbåtar i egen regi, och närheten till järnvägen mot Västerås var viktig för hans intressen i Järfälla. Han medverkade 1926 vid tillkomsten av Stockholms trafikklubb, som arbetade för bättre kommunikationer i stort men särskilt för utökad buss trafik och införandet av högertrafik.

1921 avvecklade S advokatbyrån och satade helt på sina breda konstintressen. Utlandsresorna, främst i Europa, blev många och långa, och han byggde upp ett privat konstabibliotek av ansevärda dimensioner. Den växande konstsamlingen, med tyngdpunkt på italienskt, franskt, holländskt och i någon mån svenskt måleri från 1500- till 1800-tal, ställdes ut i Lund 1927, Stockholm 1929 och Karlstad 1941.

Snart blev S känd som en stor konstdonator, främst till Lunds universitets konstmuseum, men i enstaka fall också till bl a Nationalmuseum och Järfälla kyrka. Till museet i Lund skänktes även ett mycket stort antal konstreproduktioner samt egna reseanteckningar. S skrev några mindre konsthistoriska artiklar men förblev en lärd amatör. Han ägnade mycket arbete åt proveniensfrågor för att klara ut de möjliga felattribueringar och äkthetsproblem som i vissa fall aktualiserats. Hans insatser belönades med franska hederslegionen 1937

och Lunds universitets minnesmedalj 1945.

Den affärsjuridiska verksamheten och fastighetsprojekten måste ha varit framgångsrika för att möjliggöra förvärv av detta slag, eftersom S tycks ha saknat ärvda tillgångar att tala om. Vid sin död efterlämnade han en i sammanhanget relativt blygsam förmögenhet, men konstsamlingen hade vid det laget donerats bort eller fördelats inom släkten.

S:s bestående insatser ligger framför allt i berikandet av det svenska konstlivet samt den kreativa etableringen av villasamhällena på Skarpö och Resarö med sina helhetslösningar för den bemedlade kundkretsen. Samhällsplanering betraktade S gärna som en form av konst. Som entreprenör såg han samtidigt med bitterhet på det kommunala planmonopolet och andra i hans ögon hämmande regleringar. Debattartikeln ”Bostadsfrågan” i NDA 1920, med angrepp på hyresregleringen, tomträtten, kommunalt byggande och vad S upplevde som kostnadsdrivande kollektivavtal, påverkades troligen inte minst av misslyckandet med västra förstaden. Han efterlyste större respekt för den enskildes äganderätt, initiativ och företagsamhet i utvecklingen av villastäder och förorter, ett perspektiv som följde honom livet igenom.

S var en minnesgod och engagerad iakttagare, och hans många artiklar i Vaxholms Tidning 1949–51, även tryckta i Lidingö Tidning, ger både roande och kritiska bilder av samhället. Utöver några artikelsviter av mer sammanhängande självbiografisk karaktär finner man kåserier om det mesta från atlantkryssningar och stockholmskuriösa till historier från militärtjänst och laxöringsfiske. Han var också pådrivande för att främja forskning om släkten Svenonius.

En saml av konst, reproduktioner, anteckningar o konstitidskrifter donerad av S till LU:s konstsaml (konstverken) resp LU:s konstvetenskap institution (övrigt material). – Brev från S i RA (till A Lewenhaupt, i Sjöholmssaml o Riksheraldikerämbetets arkiv), KB (till G Cederström), LUB (till E Wrangel), VHAA:s bibl (till Y Sjöstedt) o SSA (till C Lindhagen).

Tryckta arbeten (egna verk): Äldre mästares tavlor [i Birger Svenonius ägo.] 6 nov. 1941–6 jan. 1942. Karlstad: Värmlands museum, 1941. vii, 12 s, [8] pl-bl, ill. [Utställningskatalog med förord av H Kjel-

lin. Katalogen, s 1–12 är utarbetad av S, delvis efter de kataloger som gjordes i samband med att S:s samling tidigare var utställd på Lunds universitets konstmuseum 1927 samt i Kungl. Akademien för de fria konsterna 1929. Katalogen publicerades även i en längre version med avbildningar av samtliga tavlor: Karlstad ... 1941, vii, 12 s, [48] pl-s, Tillägg (=1 löst bl.) – Bilder utvisande detaljlikheter mellan Den botfärdiga Magdalena och några erkända verk av Correggio. [Omslag.] Sthlm 1942. (Norstedt). [9] pl-s, ill. [Med en kort text av S på omslaget. Se vidare Upplysningar och bilder ... (1943).] – Alexander Roslin. Några porträtt av hans hustru. Sthlm 1943–48. (Norstedt). [I]–II. (14, [1] s, [16] pl-s, ill + 19 s, [16] pl-s, [1] löst pl-bl i färg, ill). [Den första delen av skriften saknar titelblad.] – Upplysningar och bilder bidragande till att attribuera ”Den botfärdiga Magdalena” som utställts i Värmlands museum 1941–42 under nr 14 i katalogen. [Omslag.] Sthlm 1943. (Norstedt). 7 s, [8] pl-s, ill. – Peter Paul Rubens. Hans skildringar av sagan om de små tvillingbarnen Romulus och Remus. Sthlm 1950. (Norstedt). 22 s, [20] pl-s, ill.

Tryckta arbeten (bidrag): Bidrag som nämns i eler har använts som källor till biografitexten ovan: Bostadsfrågan (NDA 26 maj 1920). – En sommarstads födelse. I–III (Vaxholms Tidning 20 okt–17 nov 1950). – Minnen från 1880-talet. I–III (Ibid 23 feb–30 mars 1951). – Minnen från 1890-talet. I–VII (Ibid 19 juni–24 aug 1951). – Minnen från 1900-talet. I–XI (Ibid 7 sep–23 nov 1951). – Återblick på 1870-talet. I–III (Ibid 6 apr–4 maj 1951). – Återblick på 1880-talet. I–III (Vaxholms Tidning 11–25 maj 1951). – S:s övriga bidrag har ej efterforskats.

Källor o litt: Bouppteckn 1952:441 (Birger S), Södra Roslags domsaga, SSA samt 1912:35 (Frans S), Alingsås rådhusrätt och magistrat, GLA.

F d advokaten B S:s samling: äldre mästareshistor (1929); Gemälde des 15. bis 18. Jahrhunderts ... Einzelne Werke aus verschiedenen Besitz (1930); H Gillingstam, Den skånsk-norrländska släkten Svenonius (1966); H Gullberg, Justitiematrikel 1920 (1920); L Gustafsson, Järfällaboken (1957); I Johansson, Stor-Stockholms bebyggelsehistoria (1991); B Kihlberg, Hyresvillorna i Gröndal (1985); R Källman o A-S Nygren, Järfälla kulturhistoriska miljöer (1991); G Källström, C Richette o J Silvander, Gröndal och Aspudden: ”ett mönstersamhälle utanför stadens hank och stör” (1993); LU:s årsberättelse 1944–1945 (1945); G Nordensvan, Sveriges allmänna konstförening 1832–1932 (1932); M Odelberg, Resarön: bondebygd, sommarparadis, förort (1987); A-K Pihl Atmer, Sommarnöjet i skärgården (1987); SFL, 2, 1941–1950 (1953); Skarpö: ön, husen och historien, ed L Lundquist (2011); S Solders, Gamla porfyrverket (Älvdalens sockens historia, 2, 1939); Svenska släktkalendern (1962); Sveriges kyrkor, Uppland,

6 (1958); Trafiken: meddelanden från Stockholms trafikklubb 1935, nr 1 (1935); P Wästberg, Sommaröarna (1973); Väv, Svealand (1947); Äldre mästareshistor tillhöriga f d advokaten B S (1927); Äldre mästareshistor: [i B S:s ägo] (1941). – Art:ar om S i NDA 2 maj 1940 o Vaxholms tidn 29 april 1950. – Muntl meddel:en från Micael Ernstell, Stockholm, Sven Oldfelt o Johan Silverfred, Vaxholm samt Fredrik Tersmeden, Lund.

Leif Gidlöf

Svensén (före omkr 1847 *Svensson*), **Carl Johan**, f 26 okt 1823 i Ålem, Kalm, d 28 sept 1883 i Tveta, ibid. Föräldrar: bonden Sven Peter Olsson o Cajsa Lena Carlsdotter. Elev vid Skytteanska skolan, Ålem, lantmäterieleve, bitr hos kronolänsman, lantbrukare omkr 47, led av bondeståndet vid riksdagarna 59–60, 62–63 o 65–66, suppl i Kalmar läns landsting 64, led av Kalmar läns norra landsting 65–76, av AK 67–69 (led av statsutsk 67 o tillf utsk 68–69) o 76–83 (led av särsk utsk 77–78, lagutsk 79 o KU 80–83).

G 2 dec 1846 i Tveta m Karolina Sofia Jonsdotter, f 27 juni 1826 där, d 7 juli 1910 där, dotter till bonden o riksdagsmannen Jonas Peter Danielsson o Cajsa Petersdotter.

S var i allt väsentligt självlärd. Fadern ogillade att han läste böcker och gick endast motvilligt med på prästens inrådan att låta honom börja skolan i Ålem. Några högre studier var aldrig aktuella. S, som i unga år avsåg att bli sjöman, arbetade då han ännu bodde kvar i Ålem ett tag som biträde till häradets kronolänsman. Tjänstgöringen där gav honom nyttiga insikter i juridiken och samhället som han tog med sig i sitt framtida värv som riksdagsman och som lantbrukare. Han tog också till sig rådet från sin chef att byta efternamn.

Genom giftermålet 1846 kom S i besittning av ett hemman i Lilla Sinnerstad, Tveta socken. Där gjorde han sig snart känd som pionjär inom jordbruket. S, som var vän med agronomen Johan Petter Arrhenius (bd 2), blev först i bygden med att ha hästar som dragare liksom att använda plogar av järn och andra moderna redskap. Han prövade nya gödslingsmetoder, odlade